

Tokat Müzesi'nin İlk Ev Sahibi: Gök Medrese 8

Ahmet Ali Bayhan¹

Özgül Yıldırım Güneş²

Özet

Tokat, Orta Karadeniz Bölgesinde Yeşilirmak havzasında yer alan bir şehirdir. Konum itibarıyla tarihi süreç içerisinde yoğun bir yerleşim merkezi olmuştur. Bu sebeple kent pek çok medeniyete de ev sahipliği yapmıştır. Dolayısıyla köklü bir geçmişe sahip olan Tokat pek çok arkeolojik ve etnografik eseri bünyesinde bulundurmaktadır. Erken Cumhuriyet döneminde modern müzecilik çalışmaları kapsamında Halis Turgut Cinlioğlu tarafından 1926 yılında müzecilik çalışmaları başlatılmıştır. 1925 yılında Gök Medrese binası bir onarım geçirmiştir. Cinlioğlu'nun Tokat ve çevresinden temin ettiği pek çok eser Anadolu Selçuklu döneminde inşa edilmiş Gök Medrese'de toplanmaya başlamıştır. Yapı uzun süre depo-müze olarak kullanılmıştır. Müze bu yönüyle Anadolu'da müzecilik faaliyetlerinin yürütüldüğü örnek bir yapı halini almıştır. Müzenin 1974'te kullanım alanlarının geliştirilmesi amacıyla bazı odaları teşhir alanları şeklinde düzenlenmiştir. Bina 1982 yılında ise çağdaş bir müze olma özelliğini kazanmıştır. Tokat Gök Medrese uzun süre müze binası olarak kullanıldıktan sonra müze, ilerleyen süreçlerde Tokat Bedesten'ine taşınmıştır. Müzenin geniş bir koleksiyonu bulunmaktadır. Bunun en temel sebebi Tokat ve çevresinde yapılan kazılarla birlikte çok sayıda eserin ele geçirilmesi olmuştur. Bilhassa Maşathöyük ve Niksar'da yapılan kazılar neticesinde pek çok arkeolojik eser müzeye kazandırılmıştır. Sonuç olarak da müzede; Hitit, Hellenistik, Roma, Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait pek çok eser teşhir edilmektedir.

Bu çalışmada, Tokat Müzesi'ne ilk ev sahipliği yapan müze binası tanıtılarak yapının sosyal ve kültürel hafızadaki yeri ve önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda söz konusu yapı, önemli bir kültürel miras mekânının işlevlendirilerek günümüz yaşamına kazandırıldığı nitelikli bir vakıf

- 1 Prof. Dr. Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, bayhanahmetali@hotmail.com ORCID:0000-0003-2496-6136
- 2 Araş. Gör. Ordu Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, zgl.yldrm[at]gmail.com ORCID:0000-0002-9092-8990

eseri olarak değerlendirilmiştir. Çalışmanın temel amacı, Tokat Müzesi'nin kurumsallaşma süreci bağlamında ilk müze binası olan Gök Medrese'nin plan şeması, mimari kurgusu ve süsleme özelliklerini ayrıntılı biçimde ele alarak yapının sanatsal tarihi açısından değerini ortaya koymaktır.

Giriş

Orta Karadeniz Bölgesi'nin iç kesiminde yer alan Tokat'ta müzecilik faaliyetleri, ilk olarak 1926 yılında emekli öğretmen Halis Turgut Cinlioğlu'nun çevreden topladığı tarihi eserleri, şehirdeki Anadolu Selçuklu çağı eğitim öğretim kurumlarından birisi durumundaki XIII. Yüzyıl eseri, tarihi Gök Medrese'de depolamaya başlamasıyla gündeme gelmiş bir hadisedir. Hem arkeolojik hem de etnografik eserlerin depolandığı ve sergilendiği karma müzeler grubunda değerlendirilen Tokat Müzesi, kuruluşundan beri faaliyet gösterdiği ilk ev sahibi olan Gök Medrese'den 2012 senesinde bugünkü yeri olan Sulu Sokak'taki Tokat Bedesteni'ne nakledilmiş durumdadır. Çağdaş müzecilik anlayışıyla teşhir ve tanzim çalışmaları gerçekleştirilen ve 18 Eylül 2012 tarihinde hizmet vermeye başlayan Tokat Müzesi, Zile İlçesi Yalinyazı Kasabası'nda yer alan Maşathöyük ve Komana Antik Kenti'nde yürütülmekte olan bilimsel kazılar ile müze tarafından muhtelif yerlerde gerçekleştirilen kurtarma kazılarında elde edilen Hititçe tabletler, Hellenistik dönemden bir kılıç, Roma devrine ait Apollon, Poseidon, Nike ve tanrıların kutsal hayvanlarından oluşan bronz heykel grubu, 1982 yılında Niksar'daki kazıda ortaya çıkarılan Anadolu Selçuklu çağı sikkeleri ile 1985 yılında şimdiki Vilayet Binasının ek inşaat hafriyatı sırasında çıkan Osmanlı ve Venedik altın sikkelerinden müteşekkil zengin sikke koleksiyonunu içeren bedestenin arkeoloji, halkın hayat tarzını, kültürünü temsil eden araç-gereçlerle, bilim ve din ile ilgili bilgi, belge değeri taşıyan, korunması gerekli eserler olan folklorik yöresel eserlerle birlikte Selçuklu dönemine ait Anadolu müze ve kütüphaneleri içerisinde bilinen en eski Kur'an-ı Kerim olan H.587 (M.1191) tarihli el yazması Kur'an-ı Kerim, son yıllarda yapılan araştırmalarla Anadolu Türk seramikçiliğinde İznik, Kütahya ve Çanakkale'den sonra dördüncü önemli üretim merkezi olduğu anlaşılan Tokat üretimi seramikler ve 600 yıllık bir geçmişe sahip geleneksel el baskısı yazma atölyesi canlandırma alanını ihtiva eden batı arastasının da etnografik eserler bölümü olarak düzenlenmesiyle bunlara ilaveten taş eserler ile büyük boyutlu erzak küpleri, Roma dönemine ait mezar stelleri, lahit ve sütun başlıkları, Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait sandukalar, mezar baş ve ayak taşlarının sergilendiği ön bahçe kısmından müteşekkil zengin içerikli koleksiyonuyla Türkiye müzeleri arasında seçkin bir yere sahiptir. Ayrıca şehirde oluşturulan Tokat Şehir Müzesi, şehir ve müze kültürü ile insanların tarih ve kültür bilincine katkı sağlaması açısından kente

önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir.³ Bu çalışmada günümüzde çok önemli sanatsal ve kültürel bir kurum olarak Tokat'ın sosyokültürel hayatında etkin bir görev üstlenmiş durumdaki Tokat Müzesi'nin ilk ev sahibi olan Gök Medrese, mimari açıdan ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır.⁴

Tokat'ın Kısa Tarihçesi

Adlandırılmasına ilişkin farklı rivayetler (Togayit Türkleri tarafından kurulduğuna inanıldığı için Togay, 'surlu şehir' anlamına gelen toh-kat ya da 'besili at' manasına gelen tok-at, kuruluş yerinin bir çanak şeklinde olmasına binaen Grekçe 'Dokeia'ya dayandırılması) söz konusu olmasına karşın, Orta Karadeniz Bölgesi'nin sahil kısmıyla İç Anadolu arasında, Yeşilirmak havzasında stratejik ve önemli bir geçit noktasında, doğu batı yönünde uzanan ve Kazova denilen ovanın güneyindeki dağlardan inen Behzat Deresinin iki yamacında ve tabanında kurulup gelişmiş bir kent olan Tokat, ilk kuruluş evresi kesin bir şekilde bilinmemesine rağmen, yerleşim tarihi Kalkolitik çağa (M. Ö. 5400-3000) kadar inen Anadolu'daki eski şehirlerden birisi olup, daha sonra sırasıyla Hititler (M. Ö. 1750-1200), Frigler (M. Ö. VIII. Yüzyılın ikinci yarısında), Kimmerler (M. Ö. 676 civarı), İskitler (M. Ö. 613-585), Medler (M. Ö. 585), Persler (M. Ö. 550), Büyük İskender (M. Ö. 332) ve Makedonya Krallığı (M. Ö. 322), Pontus Krallığı (M. Ö. 297), Romalılar (M. Ö. 63) ve Doğu Roma (Bizans) (M. S. 395) egemenliğine girmesiyle oluşan bir tarihi geçmişe sahiptir. Bizans hakimiyeti esnasında Emevîler zamanında el-Cezire, İrminiye ve Azerbaycan Valisi Mesleme b. Abdülmelik (712), Muaviye b. Hişâm (732 civarı) ve Emir Süleyman b. Hişâm (740), Abbasiler döneminde de Hasan b. Kahtabe ve Malik b. Abdullah ile bazı Türk asıllı komutanlar tarafından gerçekleştirilen akınları Müslümanların yöreye ilgisini gösterir. Anadolu'nun kapılarını Müslüman Türklere açan Malazgirt Zaferi'nin (1071) ardından Emir Dânişmend, Tokat'ı 1074 yılında fethederek Türk hakimiyetini başlatmıştır. 1175'te II. Kılıçarslan'ın Dânişmendliler'i ortadan kaldırmasıyla Selçuklu egemenliğine giren Tokat, 1243'teki Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da kendini gösteren İlhanlılar devrinde ilk olarak Emir Muînüddin Süleyman Pervâne ile 1276'da Nûreddin Cibrîl, son Selçuklu hükümdarları zamanında ise muhtelif emirlerin idaresinde kalmış olup, Beylikler çağında da sırasıyla Eretnaogulları (1335 civarı) ve Kadı Burhâneddin Ahmed'in (1381)

3 S. Seyfi, "Kültürel Bellek Mekânlarından Bir Örnek: Tokat Şehir Müzesi" *Kent Akademisi*, Cilt: 17 / Sayı: 6, 2024, s. 2194-2218.

4 Prof. Dr. Hamza Gündoğdu'nun başkanlığında aralarında şahsımın da bulunduğu bir ekip tarafından 2005 senesindeki arazi çalışmaları neticesinde hazırlanan ve Vakıflar genel Müdürlüğü'nce 2006 yılında basılan *Tarihi Yaşatan İl Tokat* kitabının muhteviyatı içerisinde yer alan Gök Medrese, incelediğimiz dönemde müze olarak faaliyet göstermekteydi. Bu çalışma o zaman elde edilen veriler ve literatürden derlenen bilgilerden oluşturulmuştur.

eline geçmesinin ardından mahalli beyler arasındaki çatışmalardan bıkan yöre halkının davetiyle Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı hakimiyetine dahil olmuştur. XIV. Yüzyıl sonlarından itibaren başlayan Osmanlı idaresinde Sivas ve Çorum’u da içine alan vilayet merkezi durumundaki Tokat, Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti’nin aldığı bir kararla 31 Mayıs 1920 tarihinde müstakil vilayet haline getirilmiştir.⁵

Dünya’da ve Türkiye’de Müzecilik

Kökeni Grek mitolojisindeki ilham perilerinin adından türetilmiş ve “Musa’ların yeri / tapınağı” anlamına gelen *musaion* kelimesine dayandırılan müze, Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) tarafından yapılan tanımlamaya göre ‘tarihi / arkeolojik eserlerin ve doğadan derlenmiş nesnelerin sergilendiği mekânlar, tabii parklar, botanik parklar, nebatat ve hayvanat bahçeleri, akvaryumlar ve insanların ziyaretine açık şekilde tertip edilmiş tarihî öğren yerleri’ olup, ilk örneği olarak Antikçağ’da Atina Akropolü’ndeki Propylai’in bir salonunda oluşturulan Pinakotheka (resim deposu) gösterilmesine karşın, müze adıyla kurulan ilk uygulamanın da Helenistik çağda I. Ptolemaios Soter (M. Ö. 305-283) tarafından Mısır’ın İskenderiye kentinde tesis edilen ve meşhur kütüphaneyi de içinde barındıran akademik merkez olduğu bilinmektedir. Ortaçağ Avrupası’nda başlangıçta manastır ve kilise gibi dini yapılardaki kutsal eşyalar ile soylu ve zengin ailelerin Antik heykel, sikke, madalyon ve mücevherattan oluşturdukları sanat eserlerinden meydana getirilen koleksiyonlar öne çıkarken, Rönesans döneminden itibaren özellikle Medici, Este, Gonzague ve Fernase gibi aileler arasında yaygınlaşan antik eser tutkusu ve koleksiyon oluşturma merakı zamanla ortaya çıkacak müzeler için de öncülük etmiştir. İtalyan hekim Ulisse Aldrovandi’nin doğadan topladığı ilgi çekici nesneleri sergilemesi, Toskana Grandükü I. Cosimo’nun kendi özel koleksiyonunu Uffizi Galerisi’nde halkın ziyaretine açması, ilaveten Pompei ve

5 Tokat’ın tarihi coğrafyası hakkında geniş bilgi için bkz. Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)* (Trc.: A. Pekman), İstanbul, 2000, s. 45-52; Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zallı, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (Haz.: Y. Dağlı-S. A. Kahraman-İ. Sezgin), 5. Kitap, İstanbul, 2001, s. 32-45; J. de Tournefort, *Tournefort Seyahatnamesi* (Trc.: A. Berktaş), İstanbul, 2005, s. 133-134, 139; C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi* (Çev.: A. Suat), III, Ankara, 2002, s. 165-169; İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1947-59, I, s. 299, II, s. 229, 297; W. M. Ramsay, *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası* (Trc.: M. Pektaş), İstanbul, 1960, s. 364-365; O. Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1964, s. 113, 205, 217, 275, 325; S. Erdem, “Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler” *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu* (2-6 Temmuz 1986) (Haz.: S. H. Bolay ve Diğerleri), Ankara, 1987, s. 11-16; K. Göde, “XIV. Yüzyılda Tokat/Eratnahılar Hakimiyetinde Tokat” *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu* (2-6 Temmuz 1986) (Haz.: S. H. Bolay ve Diğerleri), Ankara, 1987, s. 17-22; M. Beşirli, *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I: Tokat (1771-1853)*, Tokat, 2005; A. Açıklı, “Tokat” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 2012, s. 219-223.

Herculenum'un keşfi ve burada gerçekleştirilen kazılar ile çıkarılan eserlerin bilimsel yöntemlerle incelenmesi neticesinde Arkeoloji'ye ilginin artması sadece İtalya'da değil, aynı zamanda bütün Avrupa'da müzeciliğin yaygınlaşmasına zemin oluşturmıştır. Fransa krallarının Paris Louvre Sarayı'nda meydana getirdikleri koleksiyonlar sonraları Louvre Müzesi'nin temeli olmuştur. Londra'da Oxford Üniversitesi'nde 1683'te ilk olarak açılan serginin meşhur tarihçi ve koleksiyoncu Elias Ashmole tarafından antik Grek, Roma ve doğu uygarlıklarına ait eserleri bir araya getirmesi sonucunda dönüştürülmesiyle oluşturulan Ashmolean Müzesi, İngiltere Parlamentosu'nun 20.000 sterlin karşılığında Sir Hans Sloane'ndan satın alınan para, madalyon, araç gereç, kitap, bitki ve resimlerden müteşekkil koleksiyon Biritish Museum'un çekirdeğini meydana getirmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nde XIX. Yüzyılda müzecilik önem kazanmış ve dünyanın en büyük müzelerinden birisi olan Metropolitan Museum of Art gibi pek çok müze faaliyete geçmiştir. Anadolu'da ise önceleri Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde eski eser ya da kutsal eşya toplama ve depolama şeklinde karşımıza çıkan faaliyet, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren yerini müzecilik çalışmalarına bırakmıştır. Aya İrini'de savaş araç ve gereçlerinin yanında çevreden çeşitli vesilelerle derlenen lahit, sütun, sütun kaidesi ve başlıkları gibi mimari parçaları ihtiva eden 'Mecma-ı Eslıha-i Atıka' ve Mecma-ı Âsâr-ı Atıka' adıyla iki bölümden müteşekkil Müze-i Hümayun'un 1869'da tesisi ve müdürlüğüne atanan Edward Goold'un Fransızca olarak taş baskı bir kataloğunu hazırlaması, modern müzeciliğin ilk uygulaması olması hasebiyle oldukça değerlidir. İki yıl sonra faaliyetine son verilen bu müze 1872'de Philipp Anton Dethier'in müdürlüğünde tekrar kurulmasını takiben ilk yerli müdür olarak Osman Hamdi Bey'in atanmasıyla Türkiye'de müzecilik başka bir aşamaya geçmiştir. O dönemde açılan 'Sanâyi-i Nefise Mektebi'nde eğitim ve öğretim veren sanatçı kimliğinin yanı sıra ülkenin farklı bölgelerinden Arkeolojik eserler derlenip toplanması, ilk bilimsel Arkeolojik kazıların gerçekleştirilmesi, müzeye getirilen eserlerin bilimsel yöntemlerle değerlendirilerek teşhir edilmesi ve hepsinden daha önemli olarak eski eserleri korumaya yönelik olarak 'Âsâr-ı Atıka Nizamnâmesi'nin hazırlanması gibi çok değerli ve Türkiye müzeciliğinin geleceğini şekillendiren işlere imza atmıştır. Ayrıca İstanbul Arkeoloji Müzesi, Eski Şark Eserleri Müzesi, Evkâf-ı İslâmiyye Müzesi ve Deniz Müzesi onun zamanında şekillenen önemli müzeler olarak sayılabilir. Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren Ankara Arkeoloji Müzesi (1923), İstanbul Topkapı Sarayı Müzesi (ilk bölümü 1927 / ikinci aşaması 1934), Bursa Müzesi (1929) gibi resmi müzeler yanı sıra İstanbul'da İtfaiye, Ankara'da PTT müzesi gibi kurum müzeleri ve İstanbul'da Sadberk Hanım, Hasköy'de Rahmi Koç ve Konya'da Koyunoğlu müzeleri gibi özel müzelerle birlikte çağdaş müzecilikte bir atılım gerçekleştirmiştir. Bunlara ilaveten özellikle

XX. Yüzyılın ikinci yarısında modern müzecilik faaliyetlerinin İstanbul ve Ankara'dan sonra Anadolu'nun diğer bölgelerinde ve şehirlerinde hızla yaygınlaştığı ve böylece şehir müzeleri, hatta ilçe müzelerinin kurulmaya başlandığı görülmektedir.⁶

Gök Medrese'nin İnşası ve Mimarisi

Tokat'ta Meydan Mahallesi'ndeki Gaziosman Paşa Bulvarı'nda Taşhan'ın yakınında yer alan, aslen tıp medresesi ya da darüşşifa olarak tasarlandığı tahmin edilen ve “Darüşşifa”, “Bimarhane” “Pervane Medresesi” veya “Kırkızlar Medresesi” gibi adlarla anılagelen yapı, yaygın olarak kabul gören rivayete göre Muînüddin Süleyman Pervâne tarafından 1270 sonrasında inşa ettirilmiş Selçuklu çağına ait bir eğitim-öğretim yapısı olup, taçkapı nişinin içerisinde kemerin üzerinde kitabelik yazısızdır ve bunun Pervâne'nin 1277 senesinde İlhanlılar tarafından idam edilmesinden sonra kazındığından oluştuğu yorumları yapılagelmektedir. 1839 senesine kadar şifahane olarak işlevini sürdürmüş olan medrese, 1911 yılında terk edilmesini takiben 1925 yılında onarım gördükten sonra 1926 senesinden itibaren H. Turgut Cinlioğlu'nun çevreden topladığı eserleri muhafaza ettiği bir depo halini almıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu'da depo-müze olarak faaliyet sergileyen örneklerden birisi olarak dikkat çekmektedir.

Medresenin doğuya bakan ana cephesi yol seviyesinin yükselmesi nedeniyle günümüzde ikinci kat hizasına kadar cadde tabanından aşağıda kalmış vaziyettedir (Resim 1-3). Ancak cephenin ortasındaki anıtsal portal, herhangi bir zarar görmeden gelebilmiş oldukça gösterişli bir giriş mahiyetindedir. Yan taraflarındaki bazı yumuşak taşların yenilendiği anlaşılan ve yüzeyden yukarıya ve öne doğru taşıntısı olmayan mukarnaslı abidevi taçkapı iki renkli

6 N. Can, *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948; K. Su, *Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi*, İstanbul, 1965; M. Cezar, *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul, 1971; Z. Güvemli – C. Kerametli, *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul, 1974; S. Atasoy, *Müzeler ve Müzecilik Bibliyografyası*, İstanbul, 1979; A. Ogan, “Türk Müzeciliğinin 100'ncü Yıldönümü” *Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) Belleteni*, S. 61-62, İstanbul, 1947, s. 3-16; T. Öz, “Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler” *Türk Tarih, Arkeolojya ve Etnografya Dergisi*, V, Ankara, 1949, s. 1-15; A. M. Mansel, “Osman Hamdi Bey” *Anatolia*, IV, 1959, s. 189-193; a.mlf., “Osman Hamdi Bey” *Türk Tarih Kurumu Belleten*, XXIV, Ankara, 1960, s. 291-301; S. Eyice, “Arkeoloji Müzeleri ve Kuruluşu” *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, 1965, s. 1596-1603; H. Metzger, “Arkeoloji Müzelerinin Çeşitli Kataloglarının Yazarı Gustave Mendel” *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, S. 15-16, İstanbul, 1969, s. 311-312; R. Kocabaş, “Müzecilik Hareketi ve İlk Müze Okulunun Açılışı” *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, IV/21, İstanbul, 1969, s. 74-78; E. Yücel, “Türk ve İslâm Eserleri Müzesinin Kuruluş Talimatnamesi” *Türk Kültürü*, XVI/191, Ankara, 1978, s. 691-698; a.mlf., “Çağdaş Müzeciliğin Neresindeyiz” *Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) Belleteni*, S. 79 (358), İstanbul, 1990, s. 47-52; a.mlf., *Türkiye'de Müzecilik*, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999; a.mlf., “Müze” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 240-243; F. Gerçek, *Türk Müzeciliği*, Ankara, 1999.

düzgün kesme taştan örülmüş mimarisiyle dikkat çekmekte olup, medresenin dış yüzlerinde tamamen moloz taş malzeme kullanıldığı ve yalnızca aralardaki destek payandalarının düzgün kesme taştan yapıldığı görülmektedir. İçteki daha ince palmet lotus dizisi ve dıştaki daha geniş geometrik yıldız geçme kompozisyonu içeren ve üç yönden ters U biçiminde saran iki bordür ile çerçevelenmiş derinliği fazla olmayan dikdörtgen bir nişin içerisindeki mukarnas kavsaralı niş, sekiz kademe stalaktitten oluşmaktadır ve geçmelerle bezenmiş başlıklı sütuncelere oturtulmuş dilimli bir kemere sahiptir. Ayrıca kavsarada iç bükey ve dış bükey yüzeylerin dilimlerle, alttaki kitabeliğin etrafındaki boşluğun da üç dilimli ve sivri kemerli çerçeveli ve bitkisel bezemeli bir dekorasyonla tezyin edildiği görülmektedir. Üstte ok uçları ile bezenmiş kemer köşeliklerinde burmalı silmeyle çerçevelenmiş sivri kemerli birer pencere yer almaktadır. Altta kırmızı ve kirli sarı renkteki sivri kemerli kapı açıklığından yapıya giriş sağlanmaktadır (Resim 4-5).

Medresenin merkezinde, 20,50 x 12,45 m ölçülerinde kuzey güney yönünde dikdörtgen şekilli bir düzenlemeye sahip olan açık avluya, girişten ulaşılan beşik tonozla örtülü doğu eyvanından girilmektedir. Avlunun kuzey, doğu ve batı yönleri kaidesiz olarak dikilmiş devşirme on iki sütunun desteklediği sivri kemerli revakla çevrilmişken, ana eyvanın yer aldığı güney taraf revaksız olarak düzenlenmiştir. Giriş eyvanına göre daha büyük tutulmuş vaziyetteki 7,50 x 6,90 m boyutlarında, her iki katı kaplayacak biçimde olan ve büyük bir beşik tonozla örtülmüş durumdaki ana eyvan, turkuaz renkli çinilerle kaplanmış batı, kuzey ve güney duvarlarında birer adet niş ihtiva etmektedir ve bu özellikleriyle medresenin dershanesi işlevi görüyor olmalıdır (Resim 6). Eyvanın avluya bakan iki yan cephesi de ortadaki on kollu yıldızdan türetilmiş geometrik, dıştaki bitkisel zemin üzerine sülüs yazı ve içteki palmet rumi ve kıvrık dallardan müteşekkil kompozisyonlar içeren turkuaz ve pathican moru renkli çini kaplamalara sahiptir ve medrese adını da buradan almaktadır (Resim 7). Eyvanın sol tarafında bulunan beşik tonozla örtülü, 8,30 x 6,50 m ebatlarında, dikdörtgen şekilli mekân, kible duvarında mihrabı bulunan mescit işlevliken, sağ tarafında yer alan 11,80 x 6,50 m ölçülerinde dikdörtgen biçimindeki mekân da iki yandan tonozlarla daraltılmış ve bir kubbeyle kapatılmış mezar odası olarak kullanılmıştır. Türbeye bitişik kuzey kanattaki biri kubbeli diğeri beşik tonozlu ilk iki oda, avlunun etrafındaki diğer hücrelere göre daha büyük tutulmuşlardır. Bunlardan sonra aynı hizada, ilk üçü beşik tonozlu ve küçük öğrenci hücresi, sonuncusu da daha büyük dikdörtgen şekilli bir kapalı mekân yerleştirilmiştir. Bu oda son kazı ve restorasyon çalışmaları esnasında belirlenebildiği kadarıyla beşik tonozla örtülü ve merdivenli bir geçiş mekânı olduğu anlaşılmıştır. Doğu tarafta girişin iki tarafında ikişer beşik tonozlu ve dikdörtgen formu hücre mevcuttur. Güney kanadın başında yer alan beşik

tonozla örtülü ve merdivenli bir hol ile mescit arasındaki kısımda altı adet beşik tonozlu  ğrenci h resi dizilmiştir. Merdivenli holden çıkılan ikinci katta, alt kattaki revakların üzerinde, yine doğu, batı ve kuzey kenarları kuşatacak şekilde k  k bodur payelere dayandırılmış sivri kemerli ikinci kat revakları bulunmaktadır. İkinci kat mekân düzeni bakımından zemin katı tekrarlar mahiyettedir ( izim 1-4). Ayrıca yapının kuzey tarafındaki bazı yıkıntılardan hareketle farklı tarihlerde bazı sondaj çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Son olarak da Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 2020 yılında başlayan restorasyon çalışmaları kapsamında gerçekleştirilen bilimsel çalışmalarda buradaki kalıntılara ilişkin değerlendirmeler söz konusudur. Eski yayınlarda buradaki kalıntıların medreseyle ilintisi tam olarak kurulamamasına rağmen tıp medresesi ve şifahane olmak üzere bir  ifte medrese olabileceği ileri sürülürken, son yayınlarda mevcut medresede avlunun kuzey kanadına sonradan bağlandığı düşünülen türbe ve ona bitişik iki büyük mekan ile kuzey dışta tespit edilen ve batı tarafta kalan eyvan ve etrafındaki kalıntılar dikkate alındığında bu yapının kapalı avlulu bir form sergileyen, çok daha eski bir tarihte (muhtemelen Danişmentli devrinde) planlanmış olabileceği düşüncesinden hareketle bir 'D r 's-S leha' ya da arşivlerdeki tabip görevlendirmesine yönelik kayıtlardan mülhem bir tıp medresesi olarak değerlendirilebileceği ifade edilmektedir ( izim 5). Süsleme bakımından ana eyvandaki firuze renkli ve sırlı tuğla işçilikli cephe anlayışının medresenin avlusunu  eviren diğer yönlerde de söz konusu olduğu değerlendirilmektedir. Bununla birlikte türbenin duvarları ile içerisinde yer alan bazı lahitlerde de aynı karakterde  ini kaplama izlerine rastlanmaktadır. Belki daha da dikkat çekici bir örnek olarak ta  kapıda firuze zemin üzerine mor renkle yazılmış 'Ali' ismi devrin önemli bir ustasını tanıma imk nı sunan bir belge mahiyetindedir.

Bütün bu özellikleriyle Gök Medrese, Tokat'ta yer alan Anadolu Selçuklu devrine ait bir eğitim kurumu olması yanı sıra iki katlı açık avlulu ve iki eyvanlı tipolojisiyle Kayseri'deki Hunat Hatun Medresesi (1237-1238) ve Amasya Bimarhanesi (1308-1309) ile benzeşirken, İlhanlı etkisiyle Anadolu'da  ini kaplamanın çok fazlalaştığı dikkate alınarak aynı zamanda yapının isimlendirilmesine sebep olan firuze ve pathcan moru renkteki  ini kaplamaları nedeniyle de Konya'daki Sır alı Medrese'yi (1242-1243) akla getirmektedir.⁷

7 Gök Medrese'nin mimarisi için bkz. A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, C. II, Paris, 1934, s. 96-100; A. Kuran, *Anadolu Medreseleri*, Ankara, 1969, s. 96-99; M. Sözen, *Anadolu Medreseleri (Selçuklular ve Beylikler Devri)*, İstanbul, 1970, s. 213-218; ř. Yetkin, *Anadolu'da Türk  ini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul, 1972, s. 94-96; G.  ney, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara 1978, s. 83, 84, 88; C. E. Arseven, *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi), s. 129-130; O. Aslanapa, *Türk Sanatı*, İstanbul, 1984, s. 151-152; İ. Numan, "Tokat Gökmedrese ile Yanındaki Yapı Bakıyesi Arasındaki Mimari Münasebet" *Suut Kemal Yetkin'e Armağan*, Ankara 1984, s. 249-261; E. Yavi, *Tokat*, İstanbul 1986, s. 40-44, 112-113; G. Cantay, *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darişşifaları*, Ankara, 1992, s. 61-62; a.m.f.,

Bütün bu mimari karakteri ve süsleme detaylarıyla Anadolu’da Selçuklu devrinde meydana getirilen kültürel ortamın ifadesi sayılabilecek bir mimari miras örneği durumundadır.

Tokat Müzesi Olarak Gök Medrese

1925 yılında onarıma tabi tutulduktan sonra 1926 senesinden itibaren depo amaçlı olarak kullanılmaya başlandığı anlaşılan Gök Medrese, müze işleviyle faaliyete geçirilmiş Cumhuriyetin ilk yıllarında Anadolu’da öne çıkan tarihi binaların önemli örneklerinden birisi durumundadır. 1974 senesine kadar eserin odalarının bazıları teşhir alanları olarak kullanılmıştır. 1982 yılından itibaren çağdaş bir müze olarak düzenlenmiştir. Yapının kuzeybatı köşesinde birtakım yapı kalıntılarının bulunduğu alan ile avlu sütun, sütun kaidesi ve başlıkları ile mimari taş/mermer parçalar, mezar taşları (baş ve ayak şahideleri ile koç koyun tarzında mezar taşları), taş/mermer ve seramikten yapılmış lahitler ve sandukalar, erzak depolamak için kullanıldığı anlaşılan büyük ebatlı küpler, mil taşları gibi farklı dönemlere ait prehistorik ve antik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı eserlerinin sergilendiği açık alanları oluştururken, medresenin kapalı mekanları da sikke ve madalyonlar, figürinler, savaş araç ve gereçleri, çeşitli arkeolojik kazılardan elde edilmiş buluntular yanı sıra halkın yaşam kültürünü yansıtan etnografik malzemelerin teşhir edildiği mekanlar olarak değerlendirilmiştir. Kapasitesi daha sınırlı bir yapı arz ettiğinden 2012 senesinde Tokat Müzesi, bugünkü tarihi Bedestene nakledilmiştir (Resim 8-9).

Sonuç olarak kuruluşundan itibaren Selçuklu Beylikler ve Osmanlı dönemlerini kapsayan süre zarfında asırlarca insanlığa hizmet vermiş bir eğitim öğretim yapısı, Cumhuriyet’in ilanından sonra Türkiye’nin modern ve çağdaş bir müze örneği olarak kullanılan Gök Medrese, günümüzde gerçekleştirilen restorasyon ile tekrar ihya edilerek imar edilen bir vakıf eseri durumundadır (Resim 10).

“Tokat Tıp Medresesi ve Şifahanesi” *Bilim ve Teknik Dergisi*, S. 152, 1980, s. 7-11; İ. Numan-I. Aksulu, “Tokat Gök Medrese Darü’s-sülehası’nın Restitüsyonu” *Aptullah Kuran İçin Yazılar* (Ed.: Ç. Kafesioğlu-L.T. Şenocak), İstanbul, 1999, s. 43-54; D. Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2001, s. 202; A. H. Bayat, “Tokat Muinüddin Süleyman Darü’ş-şifası (1255-1275)” *38th International Congress on History of Medicine* (Ed. Nil Sarı), İstanbul, 2002, s. 29 v.d.; H. Gündoğdu-A. A. Bayhan-A. M. Aktemur-İ. U. Kukuracı-A. Çelik-B. Güneş, *Tarihi Yaşatan İl Tokat*, Ankara, 2006, s. 205-216; A. Açık, “Pervane Muineddin Süleyman Bey Vakfı” *Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012) Bildiriler*, C. 2, Tokat, 2012, s. 149-161; İ. Gültekin Özmen-O. Avcı, “Tokat Gök Medrese Ve Devşirme Sütun Başlıkları” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 / Sayı: 40, Ekim 2015, s. 403-412; S. Seyfi, *Arşiv Kaynaklarına Göre Tokat İlinin Kentsel Gelişim Sürecinde Koruma ve Onarım Uygulamaları (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi)*, Ordu, 2023, s. 294-310; O. Gündoğdu, “Tokat Gök Medrese Taçkapısı Üzerine Değerlendirme” *5. Tokat Sempozyumu (14-16 Ekim 2022, Tokat) Bildirileri* (Ed.: C. Yılmaz), İstanbul, 2023, s. 238-261; M. Kutlu, “Tokat Gökmedrese’nin Kuzeyindeki Eski Yapı Kalıntısı Üzerine Bir Değerlendirme” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Uluslararası Çalışma ve Değerlendirmeler*, Ankara, 2024, s. 299-317.

Kaynakça

- Açıkel, A.; "Pervane Muineddin Süleyman Bey Vakfı" Tokat Sempozyumu (01-03 Kasım 2012) Bildiriler, c. 2, Tokat, 2012, s. 149-161.
- Açıkel, A.; "Tokat" Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 41, İstanbul, 2012, s. 219-223.
- Arseven, C. E.; *Türk Sanatı Tarihi*, İstanbul, ts. (Maarif Basımevi).
- Aslanapa, O.; *Türk Sanatı*, İstanbul, 1984.
- Atasoy, S.; *Müzeler ve Müzecilik Bibliyografyası*, İstanbul, 1979.
- Bayat, A. H.; "Tokat Muinüddin Süleyman Darü'ş-şifâsı (1255-1275)" 38th International Congress on History of Medicine (Ed. Nil Sarı), İstanbul, 2002; s. 29 v.d.
- Beşirli, M.; *Orta Karadeniz Kentleri Tarihi I: Tokat (1771-1853)*, Tokat, 2005.
- Can, N.; *Eski Eserler ve Müzelerle İlgili Kanun Nizamname ve Emirler*, Ankara, 1948.
- Cantay, G.; "Tokat Tıp Medresesi ve Şifahanesi" *Bilim ve Teknik Dergisi*, S. 152, 1980, s. 7-11.
- Cantay, G.; *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara, 1992.
- Cezar, M.; *Sanatta Batı'ya Açılış ve Osman Hamdi*, İstanbul, 1971.
- de Tournefort, J.; *Tournefort Seyahatnamesi (Trc.: A. Berktaş)*, İstanbul, 2005.
- Erdem, S.; "Tokat Kelimesi Üzerine Düşünceler" *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)* (Haz.: S. H. Bolay ve Diğerleri), Ankara, 1987, s. 11-16.
- Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zilli, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi Topkapı Sarayı Bağdat 307 Yazmasının Transkripsiyonu-Dizini* (Haz.: Y. Dağlı-S. A. Kahraman-İ. Sezgin), 5. Kitap, İstanbul, 2001.
- Eyice, S.; "Arkeoloji Müzeleri ve Kuruluşu" *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, VI, İstanbul, 1965, s. 1596-1603.
- Gabriel, A.; *Monuments Turcs d'Anatolie*, C. II, Paris, 1934.
- Gerçek, F.; *Türk Müzeciliği*, Ankara, 1999.
- Göde, K.; "XIV. Yüzyılda Tokat/Eratnalılar Hakimiyetinde Tokat" *Türk Tarihinde ve Türk Kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986)* (Haz.: S. H. Bolay ve Diğerleri), Ankara, 1987, s. 17-22.
- Gültekin Özmen, İ.-Avcı, O.; "Tokat Gök Medrese Ve Devşirme Sütun Başlıkları" *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 8 / Sayı: 40, Ekim 2015, s. 403-412.
- Gündoğdu, H.-Bayhan, A. A.-Aktemur, A. M.-Kukaracı, İ. U.-Çelik, A.-Güneş, B.; *Tarihi Yaşatan İl Tokat*, Ankara, 2006.
- Gündoğdu, O.; "Tokat Gök Medrese Taçkapısı Üzerine Değerlendirme" 5. Tokat Sempozyumu (14-16 Ekim 2022, Tokat) Bildirileri (Ed.: C. Yılmaz), İstanbul, 2023, s. 238-261.

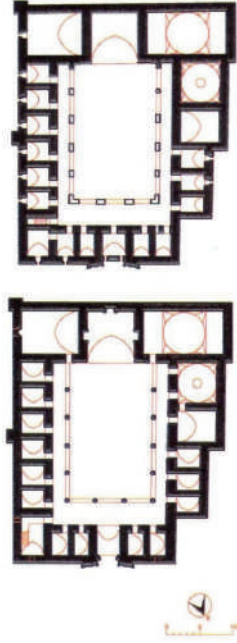
- Güvemli, Z.-Kerametli, C.; *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul, 1974.
- Kocabaş, R.; “Müzecilik Hareketi ve İlk Müze Okulunun Açılışı” *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, IV/21, İstanbul, 1969, s. 74-78.
- Kuban, D.; *Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı*, İstanbul, 2001.
- Kuran, A.; *Anadolu Medreseleri*, Ankara, 1969.
- Kutlu, M.; “Tokat Gökmedrese’nin Kuzeyindeki Eski Yapı Kalıntısı Üzerine Bir Değerlendirme” *Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Uluslararası Çalışma ve Değerlendirmeler*, Ankara 2024, s. 299-317.
- Mansel, A. M.; “Osman Hamdi Bey” *Anatolia*, IV, 1959, s. 189-193.
- Mansel, A. M.; “Osman Hamdi Bey” *Türk Tarih Kurumu Belleten*, XXIV, Ankara, 1960, s. 291-301.
- Metzger, H.; “Arkeoloji Müzelerinin Çeşitli Kataloglarının Yazarı Gustave Mendel” *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Yıllığı*, S. 15-16, İstanbul, 1969, s. 311-312.
- Numan, İ., Aksulu, I.; “Tokat Gök Medrese Darü’s-sülehası’nın Restitüsyonu” Aptullah Kuran İçin Yazılar (Ed.: Ç. Kafesçioğlu-L.T. Şenocak), İstanbul, 1999, s. 43-54.
- Numan, İ.; “Tokat Gökmedrese ile Yanındaki Yapı Bakıyesi Arasındaki Mimari Münasebet” *Suut Kemal Yetkin’e Armağan*, Ankara 1984, s. 249-261.
- Ogan, A.; “Türk Müzeciliğinin 100’ncü Yıldönümü” *Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) Belleteni*, S. 61-62, İstanbul, 1947, s. 3-16.
- Öney, G.; *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları*, Ankara 1978.
- Öz, T.; “Ahmet Fethi Paşa ve Müzeler” *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnografya Dergisi*, V, Ankara, 1949, s. 1-15.
- Ramsay, W. M.; *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası (Trc.: M. Pektaş)*, İstanbul, 1960.
- Seyfi, S.; “Kültürel Bellek Mekânlarından Bir Örnek: Tokat Şehir Müzesi” *Kent Akademisi*, Cilt: 17 / Sayı: 6, 2024, s. 2194-2218.
- Seyfi, S.; *Arşiv Kaynaklarına Göre Tokat İlinin Kentsel Gelişim Sürecinde Koruma ve Onarım Uygulamaları (Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi)*, Ordu, 2023.
- Sözen, M.; *Anadolu Medreseleri (Selçuklular ve Beylikler Devri)*, İstanbul, 1970.
- Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV) (Trc.: A. Pekman)*, İstanbul, 2000.
- Su, K.; *Osman Hamdi Bey’e Kadar Türk Müzesi*, İstanbul, 1965.
- Texier, C.; *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi (Çen.: A. Suat)*, III, Ankara, 2002.
- Turan, O.; *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul, 1964.
- Uzunçarşılı, İ. H.; *Osmanlı Tarihi*, I-II, Ankara, 1947-59.
- Yavi, E.; *Tokat*, İstanbul 1986.
- Yetkin, Ş.; *Anadolu’da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul, 1972.

Yücel, E.; “Çağdaş Müzeciliğin Neresindeyiz” *Turing (Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu) Belleteni*, S. 79 (358), İstanbul, 1990, s. 47-52.

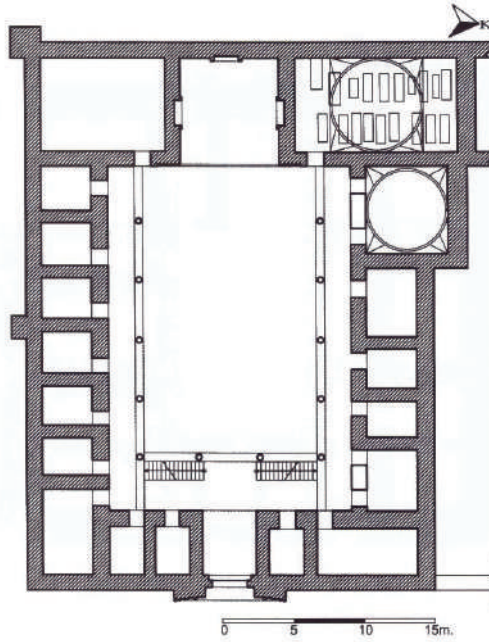
Yücel, E.; “Müze” Maddesi, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 32, İstanbul, 2006, s. 240-243.

Yücel, E.; “Türk ve İslâm Eserleri Müzesinin Kuruluş Talimatnamesi” *Türk Kültürü*, XVI/191, Ankara, 1978, s. 691-698.

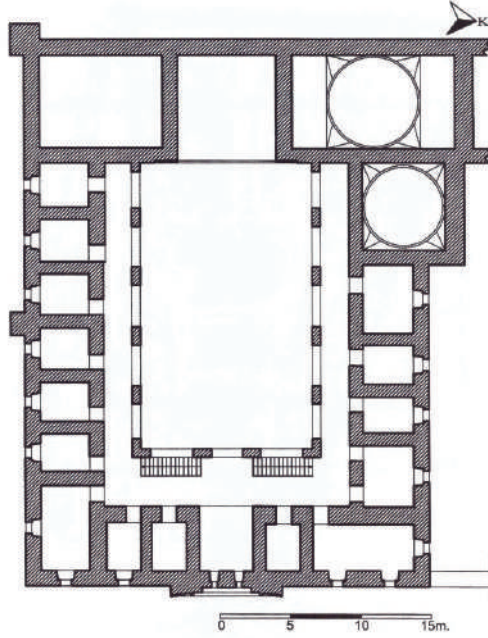
Yücel, E.; *Türkiye’de Müzecilik*, Arkeoloji Ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999.

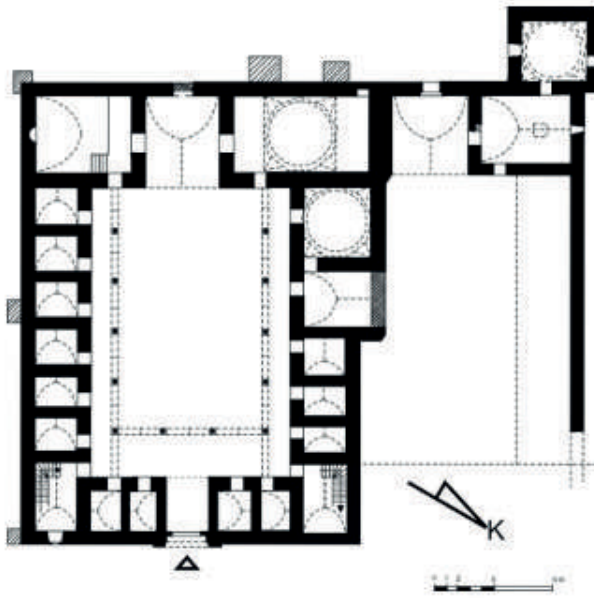
Çizim 1- Gök Medrese'nin Alt ve Üst Kat Planları (D. Kuban'dan)

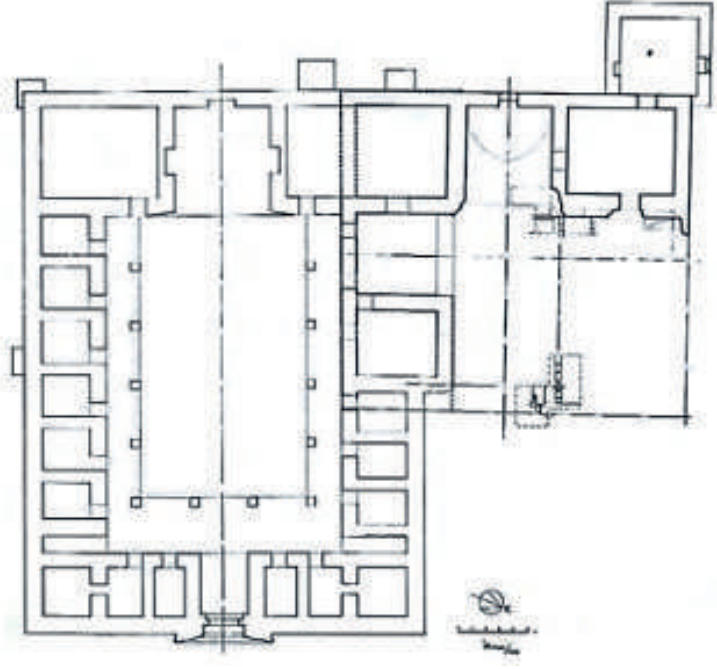
Çizim 2- Gök Medrese'nin Zemin Kat Planı (Gabriel'den İşlenerek-Gündoğdu)

Çizim 3- Gök Medrese'nin Üst Kat Planı (Gabriel'den İşlenerek-Gündoğdu)

Çizim 4- Gök Medrese ve KuzeyTaraftaki Yıkıntılara İlişkin Çizim (Kutlu'dan)

*Çizim 5- Gök Medrese ile Kuzeyindeki Eski Medresenin Plan Restitüsyonu
(Numan'dan)*

Resim 1- Gök Medrese'nin Genel Görünüşü

Resim 2- Gök Medrese'nin Caddeden Görünümü

Resim 3- Gök Medrese'nin Kuzeydoğu Köşeden Görünüşü

Resim 4- Gök Medrese'nin Portali

Resim 5- Gök Medrese Portalinden Kavsaranın Görünümü

Resim 6- Gök Medrese'nin Avlu Revakları ve Ana Eyvanı

Resim 7- Gök Medrese Eyvanındaki Çini Süsleme Detayı

Resim 8- Gök Medrese Tokat Müzesi Olarak Faaliyet Verirken Giriş Cephesi

Resim 9- Gök Medrese Tokat Müzesi Olarak Kullanılırken Avlusunun Görünüşü

Resim 10- Gök Medrese Restorasyonundan Görünüm (2024)